

ESKİÇAĞDA ADANA VE ÇEVRESİNDE EKONOMİK FAALİYETLER

Pınar BÜLBÜL*

Geliş:14.06.2020 / Kabul:05.08.2020

Öz

Çukurova, kuzeyde Toros dağları, doğuda Amanoslar, batıda Tarsus Ovası, güneyde de Akdeniz ile çevrilidir. Antik dönemde Çukurova bölgesinde kurulan şehirler, politik anlamda oldukça güçlüdürler. Bunun nedeni, bu şehirlerin ticaret yollarını, çok önemli pazarları ve maden kaynaklarını kontrol altında tutmalarıdır. Bunun yanında oldukça gelişmiş kırsal kesim ekonomisine sahip olmaları da önemli nedenlerden birisidir.

Bölge tarım faaliyetlerinde olduğu kadar, yeraltı kaynakları bakımından da oldukça zengindir. Örneğin Anadolu'da maden teknolojisini iyi kullanan Hititler, bakır ve kalay madeni ihtiyacını Kizzuvatna'dan yani Çukurova bölgesinden karşılamıştır.¹ Etrafı dağlar ve denizlerle çevrili olan bu bölgenin, ihracat ve ithalat faaliyetlerini yapabilmesi ve bu zenginliğini anlamlı kılabilmesi için, mutlaka deniz veya kara yoluyla dışarı ile bağlantı kurması gerekmektedir. Bu bölgede günümüzde deniz ticareti aktif olarak kullanılmasa da, eski çağlarda Kıbrıs, Mısır, Doğu Akdeniz ve Ege limanlarıyla deniz yoluyla canlı bir bağlantı kurulabiliyordu. Acaba Çukurova bu ticaret faaliyetlerini gerçekleştirirken hangi yolları ve geçitleri kullanıyordu?

Hititler'in MÖ. 1200'lerde yıkılmasından sonra Son Tunç Çağı'na ait, bu bölgedeki siyasi ve ticari merkezler yıkılmış ve günlük toplulukların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sosyo-

---

* Dr. Öğr. Üyesi., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, pbulbul2004@hotmail.com.

Bu makale, " I. Uluslararası Tarihte Adana ve Çukurova Sempozyumunda (17-19 Nisan 2015) sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

¹ "Son yirmi yılda yapılan araştırmalar MÖ 2. binde ve Son Tunç Çağı'nda kullanılan kalayın Orta Asya ülkelerinden Özbekistan, Kazakistan ve Tacikistan'dan gelmiş olabileceğini göstermektedir. Yapılan araştırmalar bu ülkelerdeki kalay madenlerinin tarihöncesi dönemden beri işletildiğini ortaya çıkartmıştır. Bu bağlamda MÖ 2. binde kullanılan kalayın olasılıkla Orta Asya kökenli olması akla yakındır; 2. binyıldaki bu duruma karşın, MÖ 3. binde kullanılan kalayın kökeni henüz aydınlanmamıştır. 1987 yılında Bolkaradağı'ndaki Kestel'in keşfi bu konuya yeni bir bakış açısı getirmiş ve çok yönlü tartışmalara neden olmuştur." Ayrıntılı bilgi için bkz: Özel Konu: Arkeolojide Kalay, TÜBA-AR 12, 2009, Ünsal YALÇIN - Hadi ÖZBAL.)

ekonomik açıdan bölge ve ticaret merkezlerine ya da limanlara bağlı olan kırsal topluluklar, bağımsız topluluklar olarak yeniden örgütlenmek zorunda kalmışlardır.

Özellikle Hititler dönemine ait çivi yazılı metinlerden ve arkeolojik kazılardan da anlaşıldığı üzere, Eskiçağ tarihinin ticaret borsası gibi görünen Kuzey Suriye gibi Çukurova ve çevresi de, çok önemli ticari faaliyetlere sahne olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Adana, Kizzuvatna, Çukurova, Kilikya, Hititler.

ECONOMIC ACTIVITIES IN ANCIENT TIMES IN ADANA AND ITS AROUND

Abstract

Cukurova is surrounded by Toros Mountains from north, Amanos from east, Tarsus plains from west, and Meditarrenean Sea from south. The cities found in Cukurova region in ancient period are quite powerful in political terms. The reason is that these cities controlled trade routes, quite important markets, and mineral resources. Moreover, having fairly improved rural economy is also one of the important reasons.

The area is also rich in terms of underground sources as well as agricultural activities. For instance, Hittites, who use mining technologies efficiently, meet their copper and tin needs from the Kizzuvatna, which is in Cukurova region. The area, surrounded by mountains and seas, must connect out side via sea or land conveyance in order to make imports and exports, and benefit from the richness of the area. Despite the fact that shipping trade is not actively used in that area nowadays, a connection was made with Cyprus, Egypt, East Meditarrenean, and Aegean ports in ancient times. So which routes and passages Cukurova was using for these trade activities?

After Hittites being destroyed in 1200 B.C., the political and trading centers from Last Bronze Age fell down and caused seperate communities to be formed. Some rural communities depending on the area and trading centers or ports socio-economically had to get reorganized as indended groups.

As understood especially from the texts and archaeological excavations of Hittites period, Cukurova and the area, which seems to be the commodity exchange market of the ancient times, has witnessed quite important trade activities.

Keywords: Adana, Kizzuvatna, Cukurova, Kilikya, Hittites.

Giriş

Adana, Anadolu yarımadasının güneyinde ve Akdeniz Bölgesi'nde yer almaktadır. Batılılar tarafından daha çok Kilikya olarak isimlendirilen Çukurova'ya bir giriş kapısı niteliğindedir.

Adana'dan Çukurova'nın batısındaki Tarsus'a giden yol, Toros Dağları eteklerindeki tepelerden geçer. Sıcaklık, yükseklerle çıkıldıkça rakım çok yükseldiğinden dolayı düşmektedir. çünkü yol yaklaşık olarak 4000 m'lik bir rakıma ulaşır ve kayalık bir geçit olan Gülek Boğazı'ndan geçer ve İç Anadolu Bölgesi düzlüklerine doğru devam eder.

Adana'nın kuzeyinde bulunan Seyhan barajı, Çukurova'yı sulamaktadır. Ovaya dökülen şehrin iki sulama kanalı, şehir merkezi boyunca doğudan batıya doğru gitmektedir. Ayrıca Yüreğir Ovasını sulamak amacıyla bir kanal daha yapılmıştır. Komşularına bakacak olursak, kuzeyde Kayseri, doğuda Osmaniye, kuzeydoğuda Kahramanmaraş güneydoğuda Hatay, kuzeybatıda Niğde ve batıda Mersin illeri ve güneyde Akdeniz ile çevrilidir.

Çukurova adıyla anılan bölge, Orta Anadolu'yu Doğu Akdeniz, Suriye ve Mezopotamya'ya; Mezopotamya'yı da Orta Anadolu, Batı Anadolu ve Ege dünyasına bağlayan yollar üzerinde bulunmaktadır. Bu bölgede önemli bazı geçitler bulunmaktadır. Gülek Boğazı (Pylai Kilikias), Tarsus'tan, Toros Dağları içinden güneye geçişi sağlayan ana geçitlerden bir tanesidir. Çukurova'nın önemli geçitlerinden biri olan Belen Geçidi (Topboğazı-Pylae Cilicia) ise, Amanos Dağları içlerinden; Suriye, Mezopotamya ve Mısır'a giden güzergahı belirlemektedir. Çukurova, Gülek Boğazı ve Göksu Vadisi ile İç Anadolu'ya, Bahçe Geçidi ile Güneydoğu Anadolu, Kuzey Suriye ve Mezopotamya'ya; Belen Geçidi ile de Amik Ovası'na ve yine Suriye, Mezopotamya ve Fenike sahillerine olan bağlantıyı sağlamaktadır.

Bu kadar önemli güzergahlara ev sahipliği yapan Çukurova, binlerce yıldan beri kültürlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında çok önemli bir görev üstlenmiştir. Çukurova, günümüzde kuzeyde Toros Dağları (Bolkar ve Aladağlar), doğuda Amanoslar, batıda yaklaşık olarak Tarsus Ovası'nın bittiği yer veya Mersin civarı ve güneyde Akdeniz ile çevrilidir. Çukurova Bölgesi, MÖ. 2. Binyılda Kizzuwatna, M.Ö. 1. Binyılda ise Hilakku ve Que veya Que'den sonra Kilikya isimleriyle karşımıza çıkmaktadır (Girginer, 2006: 104).

Önceleri Karadeniz'in güney sahili boyunca aranan Kizzuwatna (Klasik Dönem Kilikya)'nın, daha sonraları, Anadolu'nun güneydoğusunda olduğu anlaşılmıştır. MÖ 2. Binyılın başlarında, Luwi halkının yoğun bir şekilde yerleştiği Kizzuwatna'da, MÖ 15. yy'da Hurri etkisi görülmeye başlamıştır (Karağuz, 2002: 42). Kizzuwatna toprakları Ceyhan (Pyramos) ve Seyhan (Saros) nehirleri arasında ve bu nehirler boyunca uzanıyordu. En parlak dönemlerinde bu siyasi varlığın toprakları Çukurova'dan, kuzeydoğuda Maraş ve Göksun'a kadar uzanıyordu (Yakar, 2007: 325).

Kizzuwatna (Kizzuvatna hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Goetze, 1940). krallığının ne zaman ortaya çıktığının tam olarak bilinmemesine rağmen, Kizzuwatna, ya I. Muşili'den sonra tahta çıkan Hantili, ya da M.Ö. 16. yüzyıl sonuna doğru Zidanza döneminde bir eyalet olarak tanınmıştır. Aşağı yukarı bu dönemde kral Pilliya, Hitit kralıyla bir antlaşma imzalamıştır. Ancak bu antlaşmaya rağmen, "Adaniya şehri ülkesi" nin de dahil olduğu Kizzuwatna'nın, Hitit kralı Ammuna'ya karşı yapılan bir ayaklanmaya katılması, Hititler karşısında tam anlamıyla toprak bütünlüğüne sahip tamamen bağımsız bir devlet olmadığını göstermektedir. Bir nesil sonra, Kizzuwatna'nın göreceli bağımsızlığı İşputahşu tarafından yeniden gündeme getirilmiştir. Kilikya şehri, Tarsus'ta bir damga mührü bulunan bu kral, bir hükümdar olarak Hititlerle bir antlaşma imzalamıştır.

İşputahşu Antlaşması (Kizzuvatna Ülkesi ile yapılan antlaşmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Karağuz, 2002: 42-71; İşputahşu antlaşması için ayrıca bkz: Ünal-Girginer, 2007: 126-128). (KUB XXXI, 81-82) Kizzuwatna'nın, kuzey ve doğu Kilikya'nın da ötesinde uzanan geniş topraklara hâkim, bağımsız bir resmi krallık olduğunu göstermektedir. Esas olarak Hurriler'in oturduğu İşmirika Ülkesi ve Kilikya'nın dışında yer alan Uruşsa ve İrita'nın da bu krallığın bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. MÖ. 15. yüzyıl ortalarında, Kuzey Suriye'de Mitanni gücünün giderek artmasına rağmen, Kizzuwatna'nın politik etkisi Amanoslar ötesine ulaşmıştır. Ancak, MÖ. 15. yüzyılın ikinci yarısında, III. Tutmosis idaresindeki Mısırlılar'ın geri çekilmesini fırsat bilen Mitanni kralı Şauşattar, krallığını yeniden örgütlemiş ve politik hâkimiyetini Amanoslar'ın batısına kadar genişletmiştir. Bunun sonucunda, Kizzuwatna, kısa süre için Mitanni'ye bağımlı hale gelmiştir. Her ne kadar Mısır ve Mitanni arasında Suriye'ye hâkim olma konusunda anlaşmazlıklar çıkmış olsa da, bu politik düzenleme IV. Tutmosis'in hâkimiyet döneminde (M.Ö. 1400-1390) de devam etmiştir.

MÖ.14.yüzyıl başında Kizzuwatna krallığı Hititlerle bir anlaşma imzalayarak, Hatti'ye olan yakınlığını göstermiştir. Doğu Kilikya yoluyla, Kizzuwatna üzerindeki güçlü Hurri politik etkisinin artması nedeniyle, Hititler politik antlaşmalarla bu bölgeyi kontrol altında tutmak için ellerinden geleni yapmışlardır. Bu antlaşmanın öncesi ya da sonrasında Hatti'den Kuzey Suriye'ye giden bir geçiş koridoru arayan Hititlerin, Toros Dağları kuzeyinde biraz toprak verdikleri Kizzuwatna'yı İşmirika Antlaşması'nı imzalamaya zorladıkları anlaşılmaktadır. I. Arnuwanda döneminde büyük bir ihtimalle Toros Dağları'nın kuzeyindeki bölgeler artık Kizzuwatna'ya ait değildi ve statüleri de yan özerk bir vasal devlete indirgenmişti. Bu devlet, M.Ö. 14. yüzyılda tamamen Hatti topraklarına katılmıştır (Yakar, 2007: 325).

Bölgenin siyasi tarihine kısaca değindikten sonra, şimdi esas konumuz olan Eskiçağda Adana ve Çukurova bölgesindeki ekonomik faaliyetleri ele alabiliriz.

Eskiçağda Adana şehrinin de içerisinde yer aldığı Çukurova bölgesi tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde olduğu kadar, yeraltı kaynakları bakımından da oldukça zengindir. Örneğin Anadolu'da maden teknolojisini iyi kullanan Hititler, bakır ve kalay madeni ihtiyacını Kizzuwatna'dan yani Çukurova bölgesinden karşılamıştır. Güneyde bulunan Kizzuwatna, Tarhuntaşşa, "Gümüş Dağı" Toroslar ve "Sedir Dağları" yani Amanoslar önemle elde tutulmuş ve onlardan büyük ölçüde yararlanılmıştır (Savaş, 2006: 19). Bunun yanısıra Toroslar'ın Aladağ bölgesindeki yeraltı kaynakları zenginliği önceki dönemlerden beri bilinmekte ve kullanılmaktaydı. Yine aynı şekilde, Hititler'in de, Orta ve Geç Bronz çağlarında Toroslar bölgesi kaynaklarını kullandıkları düşünülmektedir (Savaş, 2006: 21).

Romalılar da aynı şekilde Anadolu ve Kilikya'nın zenginliklerini çok iyi bir şekilde değerlendirmişlerdir. Romalılar'ın Kilikya'da keşfettikleri mallar arasında madenler, mermer, orman ürünleri, kereste, şarap, balık, av hayvanları, zeytinyağı, buğday ve tekstil ürünleri vardır. burada en çok üzüm ve üzümden yapılan şarap, zeytinyağı, buğday ve kereste olmak üzere birçok mal Roma'ya ve diğer komşu ülkelere ihraç ediliyordu. (Ünal-Girginer, 2007: 49) Etrafı dağlar ve denizlerle çevrili olan bu bölgenin, ihracat ve ithalat faaliyetlerini yapabilmesi ve bu zenginliğini anlamlı kılabilmesi için, mutlaka deniz veya kara yoluyla dışarı ile bağlantı kurması gerekmektedir. Bu bölgede günümüzde deniz ticareti aktif olarak kullanılmasa da, eskiçağlarda Kıbrıs, Mısır, Doğu Akdeniz ve Ege limanlarıyla

deniz yoluyla canlı bir bağlantı kurulabiliyordu (Ünal, 2006: 17). Acaba Çukurova bu ticaret faaliyetlerini gerçekleştirirken hangi yolları ve geçitleri kullanıyordu?

Hititler'in MÖ. 1200'lerde yıkılmasından sonra Son Tunç Çağı'na ait, bu bölgedeki siyasi ve ticari merkezler yıkılmış ve dağınık toplulukların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sosyo-ekonomik açıdan bölge ve ticaret merkezlerine ya da limanlara bağlı olan kırsal topluluklar, bağımsız topluluklar olarak yeniden örgütlenmek zorunda kalmışlardır. (Yakar, 2007: 327)

Özellikle Hititler dönemine ait çivi yazılı metinlerden ve arkeolojik kazılardan da anlaşıldığı üzere, Eskiçağ tarihinin ticaret borsası gibi görünen Kuzey Suriye gibi Çukurova ve çevresi de, çok önemli ticari faaliyetlere sahne olmuştur.

Çukurova, tamamen Hititler'in kontrolüne girdiğinde, Hitit kaynaklarında bahsedilen Tarsus (Tar-sa), Mersin (Pitura?) gibi Hitit yerleşmelerinin, idari, politik ve ticari merkezler olarak önemlerini korudukları bilinmektedir. Önceden Kizzuwatna şehirleri olan bu merkezlerin çoğunun, kırsal kesim ekonomisinin idaresinden sorumlu kült merkezleri ve idari bölgeler ağına dahil edildiklerine hiç şüphe yoktur. Daha batıda Ura (Ura liman şehri ve Uralı tüccarlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Karauğuz, 2005: 19; Ay, 2008: 2032-2036; Ünal- Girginer, 2007: 137-145) ve Laşti (?) gibi limanlar, Hititler idaresinde ekonomik faaliyetlerini arttırarak sürdürmüşlerdir. Hitit ve Ugarit kaynakları, Hitit kralının tüccarları ve özel tüccarlarının (*tamkaru/unatalla*) yoğun şekilde gemicilik, ithalat ve ihracat yaptıklarından bahsetmektedir (Yakar, 2007: 326).

Kilikya şehirleri siyasi güçlerini, ticaret yolları, bölge pazarları ve maden kaynaklarını kontrol altında tutmalarının yanısıra, oldukça gelişmiş ekonomileri sayesinde elde etmişlerdir. Batı Kilikya'ya da Pamphyliya gibi, ekilebilir alanların daha sınırlı olduğu dağlık bölgelerde, daha küçük kırsal topluluklar muhtemelen göçebe çobanlığı benimsemişlerdir (Yakar, 2007: 327).

Günümüz fiziki haritasında da görülebildiği gibi bu bölgenin doğusu ovalık (Çukurova), batısı ise sarp, dağlık ve taşlıktır. Bu sebeple erken dönemlerde ve tarihi çağlarda özellikle bölgenin doğu kesimi yerleşim için tercih edilmiştir (Girginer, 2006: 104).

Strabon, bu yüzden bölgeden Trakheia "Dağlık Kilikia" ve Pedias "Ovalık Kilikia" olarak bahsetmektedir. Strabon'a göre Trakheia yani Dağlık Kilikya'nın kıyısı dardır ve düzlük toprağı yoktur veya ancak tek tük vardır. Kilikya Pedias ise, Soli

ve Tarsos'tan İssos'a ve hatta Tauros'a Kapadokyalılar'ın yerleşmiş olduğu kuzey yanındaki kısımlara kadar uzanır. Bu ülke çoğunlukla ovalardan meydana gelmiş verimli topraklardır (Strabon XIV, V, 1) Bugünkü adı daha önce de belirttiğimiz gibi Çukurova olan bu bölge, Akdeniz Bölgesi'nin en büyük ve en verimli ovalarından biridir. Bu ova, Tarsus Çayı, Seyhan ve Ceyhan nehirlerince sulanmaktadır. Orta Anadolu'yu Suriye ve çevresindeki diğer bölgelerle bağlayan önemli ticaret yolları da bu ovanın içinden geçmektedir.

Belen ve Aslanlıbel gibi Amanos dağ geçitleri, Çukurova ve Amik Ovası arasındaki başlıca ulaşım güzergâhlarını meydana getirmektedirler (Yol güzergâhları için ayrıca bkz: Alkım, 1959: 59-79). Dağlık Kilikia'yı Orta Anadolu Platosu'nun güneyiyle bağlayan Göksu (Kalykadnos) Vadisi, prehistorik dönemlerden bu yana, hem yerleşme için ideal bir yaşam alanı hem de yerel tüccarlar ve çobanlar için önemli bir doğal güzergâh olmuştur. Bu vadide, Mut ve Silifke arasında çok sayıda yerleşme kurmuş olan bu toplulukları, sadece verimli araziler ve suyun bolluğu değil, sık kullanılan bir ticaret yolu üzerinde yer alması nedeniyle, ekonomik çıkarlar da teşvik etmiş olmalıdır. Bu güzergâhın, Tunç Çağı'nda Silifke ve Mersin arasında yer alan limanlara gelen malların İç Anadolu'ya sevk edilmesi için de kullanıldığına hiç şüphe yoktur (Yakar, 2007: 300-301).

Kilikya sahili ve dağlık iç kesiminde, yerleşik, göçebe ve yarı göçebe yaşam tarzlarına dayalı kırsal ekonomileri, halen ayrıntılı bir şekilde incelemek mümkündür. Seyhan ve Ceyhan nehirleri arasındaki geniş Yüreğir bataklıkları ve Çukurova'nın deniz sahili, yerleşme yoğunluğu, yerleşme çeşitleri ve toprak kullanımı hakkında bizleri bilgilendirmektedir.

Toros Dağları'na sadece Akdeniz sahilinden gelen göçebeler ve yaylacılık yapan gruplar değil, İç Anadolu'nun güneyinde yaşayan çoban gruplar ve aşiret boyları da yerleşiyordu. Bu dönemde Dağlık Kilikya'da çobanlık kârlı bir ekonomik faaliyetti. Gerçekten de, keçi ve koyunlardan elde edilen tiftikten yapıma dokumaların da dahil olduğu yan ürünler, önemli pazar ürünleri arasında yer almaktadır (Yakar, 2007: 306).

Derinlemesine bakıldığında göçebeliğin çok çeşitleri olduğu görülür. Bunların en önemlileri, tüm yıl boyu göçerlik ile mevsimlik göçerliktir. Yıl boyu göçerlik, henüz yerleşik hayata geçmemiş toplumlarda görülür. Yarı göçerlik

(transhumance) ise ilk bakışta görüldüğünden daha karışık bir olgudur; hem tarım hem de hayvancılık içerir (Ünal, 2005: 158).

Göçebe grupların (Ünal, 2005: 156-173) yanı sıra, Kilikya Torosları yılın neredeyse yarısını burada geçiren yarı yerleşik çiftçi çoban topluluklarınınca da tercih edilmektedir. Yaylalar hiç kurumayan kaynakların yakınında yer almaktadır. Yüksek irtifalı bu bölgeden çobanlık için faydalanılmasına rağmen, kırsal toplulukların çoğu verimli dağ çukurlarını tarım için kullanmaktadırlar. Sahil yakınındaki köylerde yaşayan bu eski göçebeler, alçak arazi ve dağlık alanlardan azami ölçüde faydalanırlar. Nisan ortasında topluluk ikiye ayrılır ve yarısı hayvanlarla beraber dağ otlaklarına çıkarken, diğer yarısı Nisan ya da Mayıs aylarında ekilecek ürünler için kışlık köyde kalır. Temmuz sonunda ürün hasat edildikten sonra, kışlık köyde kalmış olanlar yayla yerleşmelerindeki ailelerine dahil olur ve onlarla beraber hayvanlara bakıp, kendi gereksinimleri ve yerel pazarlar için süt ürünleri üretirler. Yaylada yapılan geçime yönelik faaliyetler arasında, kışlık yerde yetiştirilecek olan kış sebzeleri fidanlarının hazırlanması gelmektedir.

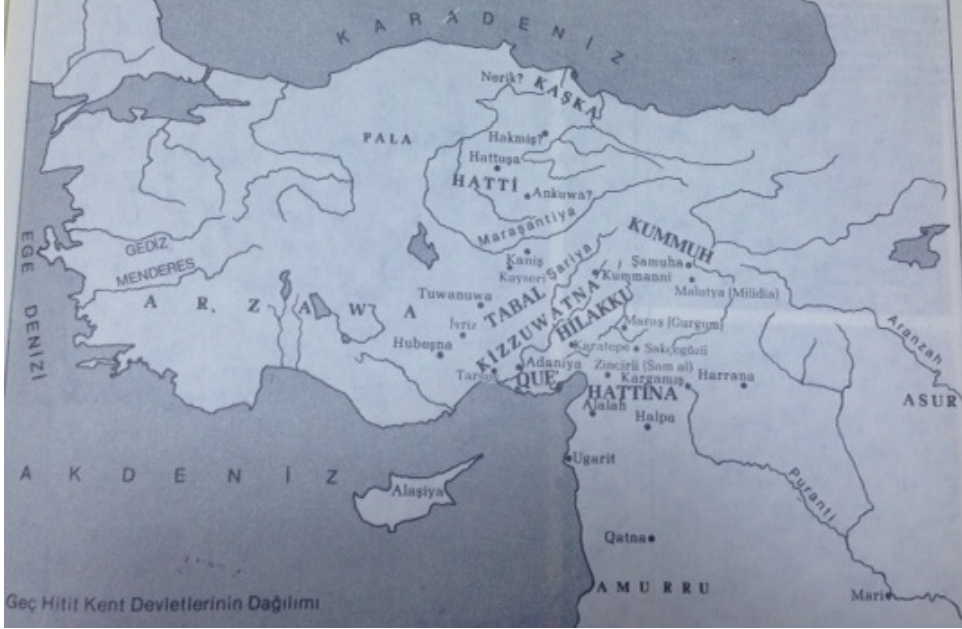
Kilikya Torosları'nda meyve Eylül'de toplanır ve kışın tüketilmek üzere kurutulur. Ekim'de kış köylerine inilmeden önce, arpa ve buğday yazlık bölgede ekilir ve bir sonraki yıl, Temmuz ortası ve Eylül arasında hasat edilir. Kışlık yerlerine geri geldiklerinde, alçak arazilerdeki tarlalar sürülür ve hayvanlar kışı geçirecekleri sahil köylerinin yakınındaki meralara götürülür. Bu bölgedeki geniş yelpazeli geçim stratejisi, kuraklık ve önceden tahmin edilemeyen diğer doğal afetlerin neden olduğu kötü hasatın getirdiği riskleri azaltır. Akdeniz Bölgesi'nde yapılan yaylacılık türü, normalde kış boyunca kapalı yerlerde tutulan hayvanlarda olduğu gibi, beslenmeleri için çok fazla çalışmadan büyük sürülere sahip olunabilmesine olanak sağlar. Başka bir deyişle, burada çobanlık ekonomisi paralel ve eşit derecede önemli tarım faaliyetlerinin yapılmasına engel teşkil etmez. (Yakar, 2007: 309)

Sonuç

Bütün bu bilgiler ışığında görülüyor ki, Adana ve çevresi, geçmişten günümüze insanlığa nefes aldırان, ticaretin borsası olarak bilinen bir bölge olmuştur. Neredeyse tüm Anadolu'da olduğu gibi, tarihin erken dönemlerinden itibaren Adana ve çevresinde de tarım faaliyetleri yapılmaktadır. Halkın temel geçim kaynağı tıpkı günümüzdeki gibi tarım ve hayvancılık olmuştur. Yine coğrafi

konumu itibariyle önemli ticari faaliyetlerin gerçekleştiği bir bölge olmuştur. Bu dönemde yetiştirilen tarım ürünleri de günümüz Anadolu'sunda yetiştirilenler veya tarımı yapılanlarla çok büyük benzerlikler göstermektedir.

Harita 1: Kizzuvatna ve Geç Hitit Şehir Devletleri

(M. Ali Dinçol, "Geç Hititler" Anadolu Uygarlıkları I-Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi, Görsel Yayınlar, 1982, s.123)

Kaynakça

ALKIM, U. Bahadır, (1959), "Güney-Batı Antitoros Bölgesinde Bir Yol Şebekesi", Belleten, Cilt: XXIII, Ankara, s. 59-79.

AY, Şeyma, (2008), "Eskiçağda Bir Ticari Ambargo Örneği-Uralı Tüccarlar" Mersin Sempozyumu s. 2032-2036.

GİRGİNER, Özlem Oyman, (2006), "Orta ve Geç Tunç Çağlarında Çukurova ve Batı Anadolu'ya Genel Bir Bakış", ÇÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 15, Sayı 3, s. 103-126.

GOETZE, A., (1940), Kizzuvatna and The Problem of Hittite Geography Yale University Press, New Haven.

KARAUĞUZ, Güngör, (2002) Hitit Devleti'nin Siyasi Antlaşma Metinleri, Çizgi Kitabevi, Konya.

KARAUĞUZ, Güngör, (2005)MÖ. 2. Binde Orta Anadolu'nun Güney Kesimi, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.

SAVAŞ, Özkan, (2006), Çivi Yazılı Belgeler Işığında Anadolu'da Madencilik ve Maden Kullanımı, TTK Yayınları, Ankara.

STRABON, (2000), Geographika Antik Anadolu Coğrafyası, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Çev: Adnan Pekman, İstanbul.

ÜNAL, Ahmet, (2006), "Eskiçağlarda Çukurova'nın Tarihi Coğrafyası ve Kizzuwatna (Adana) Krallığı'nın Siyasi Tarihi", ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 15, Sayı 3 (Arkeoloji Özel Sayısı), s. 15-44.

ÜNAL, Ahmet & Girginer, K. Serdar., (2007), Kilikya-Çukurova İlkçağdan Osmanlılar Dönemine Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji, Homer Kitabevi, İstanbul

ÜNAL, Ahmet, (2005), Hititler Devrinde Anadolu 3, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

YAKAR, Jak, (2007), Anadolu'nun Etnoarkeolojisi, Çev: Selen Hırçın Riegel, Homer Kitabevi, İstanbul.